

Ключевые слова: образование; культура; цивилизация; дифференциация труда; потребности; интерес; критическое мышление; самообразование.

V. Bryzhnik. THE PHENOMENON «HALF-EDUCATION» AS THE MAIN THEME OF THE THEODOR ADORNO'S PHILOSOPHY OF EDUCATION

In the article is considered Theodor Adorno's critical attitude to the cultural phenomenon «half-education» as the product of mass industrial civilization. This social structure ideologically influenced to individual and collective consciousness of Western man and totally subordinated him to his power. The consequence of this influence was spreading «half-education» among Europeans, who have been alienated from self-interest in gaining knowledge. Individual freedom of Western man has been offset by this society of mass production and mass consumption through alienation of intellectual work space of social life. This led to cultural stagnation in the social changes and strengthened the social position of mass industrial civilization power. Adorno suggested as a possible means of solving this cultural crisis to education a subject of critical thinking that can restore social interest in necessary for social and cultural progress of theoretical knowledge. An important factor in the recovery of human interest was identified individual spirit as the incarnation of human intellectual activity.

Key words: education; culture; civilization; differentiation of labor; needs; interest; critical thinking; self-education.

Рецензенти

М. М. Стадник – д. філос. н., проф.

О. М. Шепетяк – д. філос. н.

Стаття надійшла до редакції 12.09.15

Стаття прийнята до друку 22.10.15

УДК 37.017:141.78

О. С. Бурак

ORCID ID: 0000-0003-0842-1646

КОНЦЕПЦІЯ ХОЛІСТИЧНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННІ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПОСТМОДЕРНУ

У запропонованій статті розглядається епоха постмодерну, яка ставить перед людством нові виклики, значним чином зумовлені глобалізацією реальності. Особистість сьогодення має володіти певними рядом навиків, щоб бути в змозі відповідати на виклики, які ставить перед нею життя в його новому модернізованому стані. Формування та соціалізація особистості в значній мірі зумовлені сферою освіти, яка має вплив на становлення характеру, цінностей та навичок індивіда. Останнім часом постає питання відповідності системи світи вимогам сьогодення. Сучасна система освіти, яка направлена більше на продукування успішного функціонера капіталістичного ринку привертає до себе все більше критики. Саме тому в наукових та освітніх колах йде пошук альтернативних шляхів освіти. Одною з подібних альтернатив може виступати концепція холістичної (цілісної освіти), яка останнім часом активно вивчається та починає практикуватися.

Ключові слова: глобалізація; постмодерн; релятивізм; холістична освіта; цінність.

Вступ. Сучасному періоду розвитку людства характерна швидка трансформація реальності, яка вимагає мобільної адаптивності окремих індивідів та суспільств в цілому. Глобалізація ставить перед світовою спільнотою задачі, які зачіпають інтереси кожної локальності. Тому їхнє вирішення вимагає міжкультурної співпраці та інтеграції. Однак на цьому етапі постають деякі перепони: расизм, нетерпимість, ксенофобія, етноцентризм та ін.. Необхідно знайти механізм подолання, чи, принаймні мінімізації таких негативних тенденцій. Окрім цього очевидно, що інтеграція потребує певної платформи спільних цінностей. Цінності та навиків, в свою чергу, можуть стати продуктом сфери освіти.

Тому **метою статті** є висвітлення концептуальних положень вирішення проблеми адаптації індивіда до функціонування в глобальному середовищі та знаходження методів формування якостей особистості постмодерну.

Глобалізована реальність постмодерну. Сучасна людина стоїть на рубежі культурних кодів, які синхронізують дух попередньої та нової епох. До буденного обігу увійшло поняття постмодерну, яке важко визначити. Воно підлягає, хіба що, інтерпретації. Умберто Еко, наділяє постмодерн певними властивостями, характерними для різних епох, бо сам постмодерн – це колаж попереднього. Тому разом зі своєю невизначеністю постмодерн частково залишається логічним продовженням

класичної концепції модерну в умовах технологічної, інформаційної революції і переходу до технотронного суспільства. І цілком можливо стверджувати, що одною з його характерних рис є руйнування цілісного погляду на світ. Постмодерн заперечує можливість існування єдиного для всіх образу реальності, який можна точно вивчити і пояснити, світ постає сукупністю ідей, переконань та поведінки людини (Перикліс А. Ф., 2005, с. 59). Також однією з рис, що залишилися постмодерну у спадок з часів індустріальної революції є те, що людство віддає перевагу поділу і стандартизації, які, в свою чергу, приводять до розпаду на фрагменти самого життя. Але, як стверджує російський філософ О. Лосєв: «Особистість як категорія не має нічого спільного з окремими та ізольованими функціями (Лосєв А. Ф., 1991, с. 37)». Фрагментарне вивчення особистості, дослідження мотивів, емоцій, бажань, інтересів, ідеалів, здібностей не дає усвідомлення цілісної картини її буття у Всесвіті. Таке сприйняття не дає людині повноти існування, почуття благоговіння перед життям, яке виникає від причетності до чогось одночасно прекрасного і таємничого. Урбаністична реальність, де всі живуть разом і одночасно кожен сам по собі, відчуваючи страх і самотність, дезінтегрує суспільство. В культурі постмодерну бракує інтегративної системи цінностей. Як наслідок індивід стає відособленим фрагментом реальності, сконцентрованим на власному еґо та на задоволенні власних, частіше матеріальних, потреб. Така ситуація веде за собою низку наслідків деструктивного характеру: відсутність суспільної ідентифікації, втрату сприйняття навколишнього світу, як гармонійної цілісності та себе як її частини, деградацію процесу пізнання реальності.

Ситуація, що склалася, повністю суперечить викликам сучасності, які вимагають дедалі більшої інтегрованості соціуму та повного розуміння реальності, здатності діяти мобільно, злагоджено та ефективно. Проблема полягає в повному розходженні ситуації, в якій опинилась особистість постмодерну та вимог, які їй диктує глобалізований універсум. Вирішення даної проблеми вимагає якнайшвидшої та якнайефективнішої адаптації індивіда до реалій постмодерну. Для цього необхідно розробити певні механізми, які зможуть впливати на формування особистості, її навиків та системи цінностей.

Холістична концепція освіти як альтернативний механізм формування цілісної особистості. Сфера освіти є надзвичайно важливим джерелом формування та соціалізації особистості, простором засвоєння необхідних знань, цінностей, формування навичок соціальної взаємодії та інтегрування у нові соціальні реалії. Розвиваючи людину, її моральні та психологічні якості, підвищуючи рівень її освіченості та культури, освіта стає найважливішою передумовою наукового, еконо-

мічного, соціокультурного й духовного потенціалу суспільства. В широкому значенні слова, освіта – це процес, чи продукт «формування розуму, характеру та фізичних здібностей особистості (Gray A., 1993, с. 143). Однак сучасна система освіти привертає все більше критики і не виправдовує себе в умовах нової реальності. Адже вона продукує успішних функціонерів капіталістичного ринку праці, ігноруючи багатогранність людської натури та її потреб. Освіта так само розірвана, як і життя. Знання розділено на предмети, теми та уроки. Учні часто не бачать зв'язку між ними, а також між школою і життям (LemkowA., 1990, с. 281). Але поліфонічність сьогодення вимагає від освітян визнання того, що не можна розглядати світ як щось розділене та окреме. Тому у пошуках можливостей формування цілісної особистості постмодерну все частіше звертаються до альтернативної освіти. Альтернативні освітні моделі стосуються тих типів навчання і виховання, які є принципово відмінними від домінуючих сьогодні. Одною з них є концепція холістичної (комплексної, цілісної) освіти, яка заснована на визнанні того, що індивід самоідентифікується, пізнає ціль та сенс життя через ланцюг зв'язків із суспільством і оточуючим світом на основі таких цінностей як співчуття та мир.

Термін «холізм» (від грецького *βλος* – цілий, увесь, цілісний) є багатозначним і вживається для окреслення органічного підходу до аналізу явищ (Miller R., 2000, с. 54). Холізм, у даному контексті, є ідеєю про те, що властивості системи в будь-якому аспекті її вивчення не можуть визначитися як сума її компонентів. Натомість, система, як окреме ціле визначає поведінку її частин. Історичні витoki холістичної освіти важко віднайти, оскільки багато хто вважає, що основні ідеї холізму не нові, що вони знаходяться поза часом, в сенсах цілісності релігійного стимулу людства (Miller R., 2000, с. 84).

При цьому коріння холістичної освіти можна простежити у працях багатьох класичних авторів: Жан-Жака Руссо, Ральфа Емерсона, Генрі Торо, Фрідріха Фребеля, Франсіско Феррери. А також у пізніших теоретиків: Рудольфа Штайнера, Марії Монтесорі, Френсіса Паркера, Джона Дьюї, Карла Густава Юнг, Абрахама Маслоу, Карла Роджерса, Пауло Фрейре.

Культурні парадигми 60-х років ХХ ст. допомогли ідеям перерахованих піонерів отримати форму сучасної холістичної освіти. З'явившись спочатку у сфері біології, а потім психології, холістична концепція увійшла в коло проблематики філософії освіти в 1960 – 1970-их роках (Forbes S. H., 1996, с. 8). Сучасними теоретиками холістичної освіти вважають: Г. Гарднера, Г. Гейета, Р. Міллера, Д. Слоана, Р. Кеслер, Дж. Міллера, С.Форбса та ін. Ця концепція певною мірою перекликається з ідеями Е. Фромма та Л. Кольберга, однак має струнке теоретичне обґрунтування і являє собою більш цілісну самостійну парадигму. В 1979 році до-

слідження феномену хілістичної освіти отримали загальнонаукове підтвердження завдяки науковій конференції на тему «Холістична освіта», яка була проведена в Університеті Каліфорнії в Сан-Дієго (Harris A., 1980, с. 24). Пізніше виникне *Journal of Holistic Education* та інші видання де розроблятимуться питання нової холістичної концепції освіти.

Американський дослідник холістичної освіти Рон Міллер характеризує даний концепт як «освітню філософію, яка стверджує, що особистість кожної людини, її світогляд та ціль життя визначається процесом відносин між нею та суспільством, Всесвітом і духовними цінностями, що кожна людина знаходить сенс і мету в житті через підключення до спільноти, до природи і до гуманістичних цінностей» (Miller R., 2000, с. 40). Вона бере собі за мету живлення усіх аспектів особистості та допомогу індивіду більш свідомо жити серед соціального та природного оточення (Miller R., 2000, с. 9). Концепція холістичної освіти на передній план виводить завдання розвитку таких якостей особистості, як креативність, уява, співчуття, самопізнання і т. п. Робін Енн Мартін також наголошує: «Найзагальнішою ознакою, що відрізняє холістичну освіту від інших її форм є увага до експериментального навчання, і те значення, яке вона надає стосункам і первинним людським цінностям. Цілісний образ мислення намагається охопити і інтегрувати кілька шарів розуміння й досвіду, а не визначати можливості людини у вузькому сенсі» (Вознюк А. В., 2012, с. 148).

Однією з цілей холістичної освіти є також забезпечення бажання постійно вчитися і розширювати свій кругозір. Холістична освіта прагне викликати внутрішнє благоговіння перед життям і любов до навчання (Miller R., 2000, с. 28). Так як важливим аспектом холістичної освіти є орієнтація на радість існування, процес навчання повинен бути радісним і невимушеним. Неформальна атмосфера має особливе місце в системі холістичної освіти. В середовищі поваги, схвалення та емоційної захищеності виховується інтерес до нових ідей і любов до навчання. В обстановці відсутності тиску з боку старших, повчання, конкуренції серед однолітків учні стають більш винахідливими (Miller J., 1988, с. 193). У процесі холістичної освіти сприйняття відбувається тоді, коли учень формує власний зміст, створює свої поняття. Для цього необхідно ставити проблемні питання, вести діалог. Навчальна програма, вчитель і учень не існують окремо – тільки в єдності, це спільна творчість (Miller J., 2000, с. 271).

Цілісна (холістична) освіта намагається побудувати навчання відповідно до законів природи, де все мінливе, однак взаємопов'язане. Як, наприклад, в атомі, в клітині, в біосфері та у цілому Всесвіті. Цілісне утворення – створення правильних взаємин, коли різні елементи приведені

в рівновагу. З позиції цілісності, нерозривності і пріоритету духовності холістична педагогіка наголошує на тому, що світ є динамічним балансом різних сил. Цілісність охоплює радість і страждання, жіноче і чоловіче тощо. Згідно із цією теорією, світ не поділений на окремі категорії і протиріччя, що неможливо розв'язати. Навпаки, світ приймає ці парадокси, цю різноманітність. Мислителі-холісти вважають, що ніщо не може існувати повноцінно в автономному аспекті (Jackson R., 2006, с. 12). Олдос Хакслі, наприклад, стверджує, що істина є абсолютність, котра криється за зовнішнім, фізичним виглядом речей, що все створене не може бути обмежене фізичним існуванням та має більш широкий сенс та кінцеву ціль (Charles J. R., 1947, с. 93). Замість розділення феноменів та їх протистояння, повинна домінувати їх *взаємодоповнюваність*, і світ повинен отримати динамічну рівновагу сил (Miller R., 2005, с. 23).

Р. Міллер, Дж. Кесслер, вважають духовність основою холістичного вчення. Вони стверджували, що освіта має розвивати не тільки соціальну та психологічну сторони людського життя, а й духовну, адже не можна забувати про дійсну сутність людини (Miller R., 2005, с. 27).

Іншим важливим джерелом натхнення в холістичній теорії освіти є поняття релятивізму та ідея еволюції в науковій теорії квантової механіки, що встановлює спосіб описання і закони руху мікрочастинок у заданих зовнішніх полях. Представники цієї течії заперечують твердження Ньютона щодо механічного причинно-наслідкового зв'язку у Всесвіті (Shreiner P., 2004, с. 43). Вони сприймають світ як структуру, котра не може бути спрощена лише до механічної причинно-наслідкової залежності, до незрозумілих заплутаних форм та спонтанних зв'язків. Наприклад, класичному розумінню людського розуму сьогодні кидає виклик нова «теорія багатоваріантності розуму», яка спирається на визнання здатності людського розуму пізнати світ та дійти до істини великою кількістю різних шляхів пізнання (Shreiner P., 2004, с. 54).

Холістичне розуміння освіти також заперечує картезіанське, позитивістське та спрощене бачення світу, що передбачає дилему між світом та особистістю. Холістична освіта захищає цілісність індивіда, яка не вміщується в механічних поняттях ізольованості та фрагментарності типу «тіло-розум», «розум-почуття», «раціоналізм-інтуїтивізм», «наука-мистецтво», «індивід-суспільство», «людство-Всесвіт», що є панівними в сьогоденній системі цивілізації (Miller R., 2005, с. 106).

Зрозуміло, що у процесі засвоєння знань морально-виховного плану обов'язковим є привласнення індивідом моральних норм і особистісне переживання їх з позиції моральних цінностей. Проте, часто засвоєння знань зводиться лише до інтерпретації понять чи вимог, до розкриття детального змісту, що в той же час формує в

особистості пристосовницьку позицію щодо певних реальних дій. Тому формування моральної особистості має бути тісно пов'язане з новими процесами розвитку суспільства. Необхідно враховувати нові соціально-культурні реалії, які впливають на виховання (не тільки негативні, а й позитивні) і погодитися з тим, що ефективна освіта не завжди є результатом синтезу якісно оформлених класних кімнат, лабораторій, комп'ютерних класів, масштабних бюджетів, високооплачуваних та гарно освічених викладачів. Сфера освіти в усьому світі є першочерговим проблемним питанням. Якість її падає з кожним днем, незалежно від безлічі нових проектів. Учні не отримують належних навичок, серед молоді зростає кількість випадків насилля, нетерпимості. Холістичний же підхід покликаний розвивати співчуття, толерантність та духовність, що компенсує нетерпимість, агресію та егоїзм.

Висновки. На основі теоретичного аналізу холістичної концепції в освіті можна зробити висновки про те, що такий підхід до формування особистості зможе компенсувати прагматичність та

фрагментальність домінуючого підходу до освіти нового покоління. Занадто раціоналізовані методи процесу виховання та навчання відбиваються на формуванні особистості індивіда, роблячи його егоїстичною та відособленою одиницею соціуму. Глобалізоване ж середовище існування людини вимагає сьогодні як ніколи її всебічного становлення. В цьому закладається проблема. Та часто глибокі кризи стають початком фундаментального вирішення проблемних питань. І можна сподіватися, що холістичний підхід до освіти, який є постмодерним і привертає все більше уваги, зможе скласти повноцінну альтернативу майбутнього процесу навчання та виховання. Адже філософські положення холістичної освіти надають пріоритет цілісній особистості у цілісному світі. А між цілісністю людини і розвитком суспільства існує діалектичний взаємозв'язок. Вирішення суспільних проблем уможливується лише за умови активної перетворюючої діяльності цілісної особистості. Тільки завдяки самореалізації індивіда відбувається процес розвитку суспільства.

Література

1. **Вознюк А. В.** Педагогическая синергетика: монография. – Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2012. – 812 с.
2. **Лосев А. Ф.** Диалектика мифа // Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура. М., 1991. 527 с.
3. **Периклис П.** Личность в постмодернистском восприятии. К противоречиям современного образования / Павлидис Периклис // Инновации в образовании. – №6. – 2005. – С. 55–64.
4. **Beck C.** Postmodernism, pedagogy, and philosophy of education [Електронний ресурс] / Clive Beck // Philosophy of education. – 1993. – Режим доступу до статті: http://www.ed.uiuc.edu/eps/PES-Yearbook/93_docs/BECK.HTM
5. **Charles J. R.** The World of Aldous Huxley / J. R. Charles. – Harper, 1947. – 544 p.
6. **Forbes S. H.** Holistic Education: An Analysis of Its Ideas and Nature / S.H. Forbes. – Solomon Press Book, 2003. – 467p.
7. **Forbes S. H.** Values in Holistic Education / S. H. Forbes // Education, Spirituality and the Whole Child: The Third Annual Conference, London, Roehampton Institute, June 28, 1996. – L. 1996. – P. 8- 19.
8. **Gray A., McGuigan J.** Studying Culture: An Introductory Reader / A. Gray, J. McGuigan – London: Edward Arnold, 1993. – 384 p.
9. **Harris A.** Mind: Evolution or Revolution? The Emergence of Holistic Education / A. Harris. – Del Mar, CA : Holistic Education Network, 1980. – 129 p.
10. **Jackson R.** Holistic Special Education: Camphill Principles and Practice / R. Jackson. – Edinburgh: Floris Books, 2006. – 379 p.
11. **Lemkow A.** The Wholeness Principle: Dynamics of Unity Within Science, Religion and Society / Anna Lemkow. – Wheaton, IL : Quest Books, 1990. – 332 p.
12. **Miller J.** The Holistic Curriculum / J. Miller. – Toronto : Ontario Institute for Studies in Education Press, 1988. – 234 p.
13. **Miller J.** Education and the Soul : Toward a Spiritual Curriculum / J. Miller. – Albany, NY : SUNY Press, 2000. – 345 p.
14. **Miller R.** Bütüncül Eğitimin Felsefi Kaynakları / R. Miller // Değerler Eğitimi Dergisi, 2005. – No. 10. – S. 33-40.
15. **Miller R.** Caring for New Life: Essays on Holistic Education / Ron Miller. – NY : Psychology Press, 2000. – 136 p.
16. **Schreiner P.** Holistic Education Resource Book / P. Schreiner. – Münster: Waxmann, 2004. – 154 p.

О. С. Бурак. КОНЦЕПЦИЯ ХОЛИСТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕЛОСТНОЙ ЛИЧНОСТИ ПОСТМОДЕРНА

В предлагаемой статье рассматривается эпоха постмодерна, которая бросает человечеству новые вызовы в большой степени являющиеся результатом глобализации и проблема соответствия качеств индивида этим вызовам. Личность постмодерна должна обладать определёнными навыками, что бы уметь преодолеть

вать задачи, которые ставит перед нею жизнь в её модернизированной форме. Формирование и социализация человека во многом зависит от сферы образования, которая влияет на становление его характера, ценностей и навыков. Сегодня стоит вопрос соответствия системы образования, её контекста требованиям современности. Доминирующая система образования, направленная на продуцирование успешного функционера капиталистического рынка, притягивает к себе всё больше критики. Именно по этой причине в научных кругах идёт активный поиск альтернативных путей образования. Одной из подобных альтернатив может выступать концепция холистического (целостного) образования, которое всё активнее изучается и начинает внедряться на практике.

Ключевые слова: глобализация; постмодерн; релятивизм; холистическое образование, ценность.

O. S. Burak. HOLISTIC CONCEPTION OF EDUCATION IN FORMATION OF HOLISTIC PERSONALITY OF POSTMODERN AGE

Postmodern age and globalization processes make us to face new challenges. And the person should have a range of skills and abilities to overcome these issues life requires to be solved in our modernized reality. Furthermore, interconnectedness requires intercultural cooperation that in turn needs integration on the common basis. On the way of integration can appear some obstacles such as ethnocentrism, xenophobia, racism, etc. That is the reason certain mechanisms for minimizing such negative tendencies and formation of integration platform should be found. These two factors depend on the values and abilities for cross-cultural communication of an individual. Values and abilities can be the product of educational environment. But today it is controversial question: does the educational system respond the climes of globalized reality? Nowadays the sphere of education is directed mostly at producing successful participator of the capitalist market. That's why there are a lot of critics around the matter. This is the reason of seeking new, alternative ways in the field of education. The concept of holistic education can be one of them. It becomes the subject of studies in different fields. Besides, there are examples of its realization in pedagogical practice.

On the basis of theoretical analysis of holistic concept of education is possible to make a conclusion that such a way of educating can compensate the gaps of today's educational system. It is necessary because too rationalized methods, pragmatism and fragmentarity force the person to be egoistic and concentrated on his/her own (mostly materialized) needs. But globalized reality demands fully developed, mobile, adaptive individual that is able to act successfully at the global scale. So, there is a problem between the real condition of the educational environment and the circumstances determined by postmodern era. But often deep crisis can become the fires stage for the solving of the problem. And it is possible to have a hope that holistic concept of education can be an alternative for future.

Keywords: globalization; postmodernism; relativism; holistic education; value.

Рецензенти

М. М. Стадник – д. філос. н., проф.

М. Г. Тур – д. філос. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 11.08.15

Стаття прийнята до друку 22.10.15

УДК 141 : 130.123.4

Р. В. Мартич

ORCID ID 0000-0002-7755-4496

КОНЦЕПЦІЯ ЖИВОГО У ФІЛОСОФІЇ ПЛАТОНА І АРІСТОТЕЛЯ: СВІТОГЛЯДНО-ОСВІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджуються погляди на сутність живого в філософії Платона та Арістотеля.

Перші вчення в античній філософії націлені на усвідомлення універсальної закономірності, первоначала, де першовитоки задають образ світу та процес його впорядкування. Відштовхуючись від того, що змінюються акценти з питання «Що є початком всього суцього» та відповідно «Яким чином воно впорядковується», змінюється і розуміння Першопочатку, який пов'язується з Першодвигуном, життєвою силою творення багаторівневого живого (Арістотель); з деміургом, ідеальним першопочатком, творцем Всесвіту, який наділений активністю, розумністю та благістю (Платон).

Ключові слова: деміургізм; ентелехія; живе; життя; природа.

Вступ. З давніх-давен мисляча людина тисячоліть розгадували її вчені і філософи. Одні намагалися розгадати «загадку життя». Упродовж з них приходили до переконання, що життя